

*"-- Elâ, ey Mürşid-i âlem haber ver ilm-i Mevlâ'dan,
Elâ, ey mânâ-i Âdem haber ver remz-i esmâdan.*

*Ne sırdır Âdem ü Havvâ, ne sırdır "allem-el esmâ"
Ne sırdır Sidre vü Tûbâ haber ver arş-ı âlâdan.*

*Nedir dillerdeki ilmeyn, nedir ya remz-i Zülkarneyn,
Ne yerdir Mecmau'l-bahreyn haber Hızr u Mûsâ'dan.*

*Ne yerdir merkez-i ednâ nedir tâ halka-i vustâ,
Bilinmez Devr-i Kübrâ haber ver sen bu suğradan*

*Kimindir feyz-ü hem ihyâ ne sırdır hem dem-i İsâ,
Nedir Meryem'deki deryâ haber ver dürr-i yektâdan.*

*Nedir Kur'ânın esrârı, nedir esrârın envârı
Nedir Mehdi'nin etvârı haber ver sırr-ı esrâdan.*

*Nedir Mısrî, nedir Ken'ân, selîm kimdir ya kimdir ân,
Haber verdi bunu Kur'an haber ver seb'i kurrâdan."*

NİYAZI-İ MISRİ

Efendim!

Niyazi'ye ait bu nefes, her ne kadar doğuş olsa da üslup itibarı ile bakıldığında kendisini kâle olarak söylenmiş görünüyorsa da kendisi ile yapılmış bir münahazara sonucu söylendiği görünmekte. Bununla beraber doğuşun, Niyazi'yi istiva eden Allah tarafında zati olarak "veli kulumun dili olurum" hadisi kutsisinin hükmü gereği söylendiğinden daha çok rabbi sıfatı gereği ile Niyazi'nin kulluk bilinci üzeri neşr edildiğini söyleyemek doğru olur. Bu doğrultuda nefes üzerine yapılacak her türlü yorum Niyazi'nin kast ettiğini bilmedikten sonra kendi zevkimizi dile getirmekten başka bir şey olmaz.

Zati olarak tecelli eden bir doğuş olmuş olsaydı, her vurgulanan misali evrenselli doğrultusunda anlamlandırmak daha kolay olurdu. Bununla beraber Niyazi'nin rabbi sıfatı gereği verdiği misallerde ki anlama vurgu yapan ifade biçimi de nefesi evrenseline göre anlamlandırmamız gerektiğini bize işaret etmekte. Nefeste ifade edilen ile istenen anlam, evrenselli gereğiyle muhatabını anlam arayışında iken tümellinde bağlayıcı olandır. Bu da zaten nefesin vurgu üslubunda görülmekte.

Nefeste istenen anlam verme, Niyazi'nin kastına göre değil de evrenseline bağlı olarak yapıldığında Niyazi'nin kastını da kapsayıcı olarak yorum yapma düzeyinde gerçekleşir.

Nefesin bütününe bakıldığında birbirini tamamlayıcı ortak özelliklere sahip örneklemeler üzeri ilerlediği ve sonuçlandığı görünür. Bu da evliyanın nefeste marifet düzeyinde rabbi sıfatı gereği kerametindedir. İfade edilenler üzerinden kast edilmek istenen gördüğüm kadarı ile Âdem olarak insan üzerinden hak olanın anlamlı kılınmak istenmesidir. Bu da gösterir ki nefeste anlamlı kılınmak istenen, insan ve insanın evrensel ilkeler üzeri kendinde ki hak değeri ne kadar açığa çıkardığıdır.

Osmanlıcaya fazla vakıf olmamakla beraber nefesten, nefesteki misal verilenlerin evrenselleri üzeri hareketle ne anladığımı belirtebilirim. Belki Niyazi'nin kast ettiğini anlamlı kılamaya bilirim ama ifade edilenlerin ilkesi gereği anladıklarımı özlü bir biçimde ifade edebilirim.

***“- Elâ, ey Mürşid-i âlem haber ver ilm-i Mevlâ'dan,
Elâ, ey mânâ-i Âdem haber ver remz-i esmâdan.”***

Görünen o ki Niyazi, kendini kast etmiyorsa eğer bilgisi doğrultusunda rüştü kendinde olan zamanın kutbuna bekli de üstadına, ilmi Mevla'dan haber vermesi için niyaz etmekte. Niyaz edilenin Resululah veya Allah'ın kendisi olduğu düşünülse de bu düşüncenin bir zorlama olacağı kanaatindeyim. Çünkü bu gibi nefeslerde nefes ehli edep gereği kendine enaniyet yüklemekten kendini kast ederek ifade de bulunur. Bu bağlamda Niyazi'nin “ey Mürşid-i âlem” derken rabbi sıfatı gereği ile kendiliği olan ruhunu kast ettiğini anlamak daha doğru olur. Bu bağlamda nefeste ki her misalli ifade de Niyazi'nin kendini kast ederek kendinin geçmiş olduğu hak merhalelerden bahsettiğini ve bu bahis üzeri kendisini, dinleyicisine ifade ettikleri üzerinden ayna kılarak irşatta bulunduğunu görmek gerek. Bunu da “haber ver ilmi Mevla'dan” denilirken anlamak mümkün. Bu da bize gösterir ki Niyazi geçtiği hak merhalelerinde deneyimleyerek edindiği irfan bilgisini arketipalleri üzeri dile getirmektedir. Bu sebepten nefeste Niyazi'nin kendini dile getirişine ve kendisini dile getirirken evrenseller olan arketipaller üzeri ifadeleri ile bize ayna oluşuna da tanık olmamız gerekir

Kanaatim o ki bu nefes yukarıda belirtilen gibi bir münahazara üzeri tecelli olmuştur.

Bu anlatılanlar bağlamında belirtmek gerekirse; bu gibi manevi anlatımların tamamı spekülative bir düşünme ve anlam verme biçimine sahiptir. Zaten irfan denilen tin gereği ile manevi olan bir düşünce biçiminin tamamına bakıldığında spekülative olduğu görülür.

Nefeste geçen ilmi Mevla, kulun rabbi sıfatı gereği Allah'tan nuru doğrultusunda keşf ile beslenmesi sonucu edindiği irfan bilgisidir. İrfan bilgisinde önemli olan ise olgusal olan üzeri ifade edilen değil ifade edilen de ilkeye göre kast edilenin anlam içeriğine göre anlaşılabilir ve hâl içeriğine göre de edinilendir. İلمي Mevla, Rabbi sıfatı gereği ile Allah'tan edinilen irfan bilgisidir. Bu bağlamda nefeste ifade edilecek bütün örneklemelerin irfan ile anlaşılması gerektiğini nefeste misallendirilen üzerinden anlamaktayız. Nefeste belirtilen bütün

misallendirmeler ilahiyata göre anlam taşıyan teşbih öğeleridir. Bu bağlamda nefesin başında nefesin irfan ile anlaşılabilineceği vurgusu da vardır.

Niyazi “ey manayı ‘Âdem haber ver remzi esmadan” derken insanın mana varlığı olduğunun beyanında bulunmaktadır. Böyle olsa da mefhum olarak anlam bulduğu ile halk edilen âdem –mevcudiyeti kendi ile kayyum olmayan olarak- yokluktur. Böylesi yokluğunda kendinde anlamlı oluşunu Hakk ile bulur ve Hakk’ın kendisi ile anlam yüklemelerinde bulunur. Bu bağlamda bir daha söylemek gerekirse Niyazi’nin rabbi sıfatı gereği ile manayı Âdem olan, Hakk’a yakınlık sahibi ruhudur ve ruhandan esmaların işaret ettiği anlamı ifade etmesi gerektiğini Niyazi olduğu bilinci ile dile getirmekte. Bu durumun dikkat edilecek tarafı ise nefeste dile getirilen arketipallerin her birinin belirleyici özellikleri üzeri isimleri ile dile getirilişleridir. Her örneklenen kişi veya olgu esması gereği ile ilahiyatla yakınlık bulabileceğimiz veya bulduğumuz bir özelliğe sahip olarak bir melekemizi ayrıca bulduğumuz hak mertebemizi bize işaret eder.

Böyle olsa da insan için esma, şahsiyeti işaret eden teşbihi duruma haiz ve nesnellüğünde olgusal olana aşkın –spekülatif- bakışında bulunmamıza sebep olması ile tenzih durumunda bakışında bulunmamıza sebep ediminde beliren sıfat gereği olgusal olandır. Bu durumda nefeste belirtilen her esma sahibini sıfatları gereği edimlerimizde ne kadar yaşadığımızı da sorgulamak gerekir. Bu hazreti Allah’ın esmaları içinde geçerli bir durumdur. Bu da kendi kitabımız da ne kadar esmaları ile esma sahibini, eylemlerimizde anıya taşıyarak zikri ilahide yaşadığımızı anlamamız için de önemli bir referans noktasıdır.

Esmâ, zaten içeriği doğrultusunda biçimsiz form oluşu ile ruha bakışında biçim vermesi doğrultusunda Âdem’e bilinç vererek Âdem’i kendiliğinde anlamlı kılan manayı Âdem’dir. Yani meşrebimizi belirleyen melekelerimiz doğrultusunda mizacımızı –eğilimlerimizi- belirleyen bizi tinde ilahiyata bağlı kılan esmayı ilahimizle ruhta bilinçli olarak anlam buluruz. Bununla beraber beşeri esmalarımızla da bilinçte esmaya içkin enaniyette anlam bulan olarak esmaya aşkın oluşumuzla bilinçte bakışında bulunuruz. Bu da bizi esma ile anlamlı kılınan manayı Âdem kılar. Bu doğrultuda nefeste geçen mısranın “manayı Âdem kılan remzi esmadan haber ver” olarak çevrilmesi gerekirdi.

Özellikle bu anlatımdan anlaşılması gereken ise insanı insan olarak anlamlı kılan ve insanın dolayimsız (düşünce dolayımından geçmeden) olarak esma gereği spekülatif bakmasına sebep veren, esmada içerik bulunarak bakışında bulunulmasıdır.

Ne sırdır Âdem ü Havvâ, ne sırdır “allem-el esmâ”

Ne sırdır Sidre vü Tûbâ haber ver arş-ı âlâdan.

Bu iki mısranın Âdem ve Havvâ sırrını her şeyin çift yaratıldığını beyan eden ayetin anlam hükmünde aramak gerekir. Âlemde çitler birbirlerini tamamlayıcı özellikte görünenlerdir. Böyle olsa da çift olanlar, içerik olarak birbirlerinde gizil olanı ilişkileri sonucunda açığa

çıkmasına sebep olarak aşikâr kılan fitrata sahip olgulardır. Âdem ile Havvâ bağlamında âdemiyet, karşılıklı olarak esma ile enaniyette bilinçlenen ve esmalandırma ile de bilinçlenirken bilinçli olduğunu ifade ettikleri ile de gösteren fitrata sahiptir. Bu bağlamda âdemiyet esma ile belirlemelerde bulunan, bilen ve bildiğini ifade eden olarak allem-el esmadır.

Bu konu dahilinde belirtmek gerekirse çift olarak âdemiyet, bireysellikte tanrısal sıfatlara haiz iken ilişkilerinde bu sıfatların açığa çıkmasının zorunluluğu sebebiyle eril ve dişil düzeyde çift olarak halk edilmiştir. Bu sebepten dolayı olsa gerek ki çiftleşmenin sonucu olarak hem yeni bir Âdem halk edilirken hem de ailede uluhiyet ve rububiyet sıfatları üzeri esma tecellisinde hazreti Allah'ın sıfatları halifetullah düzeyinde âdemiyet tarafından, bilinerek veya bilinmeyerek yaşanmaktadır. Çekirdek düzeyinde toplumsal yapı olan aile ve toplum genelinde âdemiyet, edimlerinde esmaların izhar edildiği ve deneyimlenerek bilinen ilkeler olması ile esmaların yaşandığı olgusalılıkta, çift olmanın gerekliliğinde fitrat yapısına sahip kılınmıştır.

Çiftinde kendini bulmayan, çifti üzerinden kendini bulamayan, çifti ile ilişkilerinde esma sıfatlarının izhar edilişi ile hadlerini belirlemeyen, çiftiyle ilişkilerinde uyum ve esma sıfatları gereği tutarlılıkta karakterinde dengesini bulamayan, normal bir yapıya sahip olarak âdemiyette insan değildir. İnsan olarak normalleşme çifti ile âdemiyette yaşamakla mümkün kılınmıştır. İnsan olarak çift yaşamının temelinde ise esma ile bilinçlenerek birbirini belirleme ve bilme vardır.

Nefeste geçen sidre, evrenseli gereği ile kelim ve anlam ağacı olan dile işaret eder. Tuba ise âdemiyette sinir sistemiyle işaret edilmiş olsa da neşeyi ula ağacı olarak maddi olarak beden üzerinden gerçekleşen haz ve ruh ile duyumsanan anlam bulmaların ve manevi olan hâlde yaşanan zevklerin bütününe işaret eder. Sidre ve Tuba için anlatılan bu durumlar tanrısallığın tecelli ettiği âdemiyette çiftler üzerinden yaşanabilir kılındığı için olsa gerek ki Âdem ve Havvâ bahsinden sonra Sidre ve Tuba olarak nefese taşınmış olsa gerektir.

Mısrada geçen Arşı âla ise küreyi arza kıyasen insan, insan fitratında ise başa işaretlen kullanılmış olsa gerek. Su ile diğer anasını erbaa ile hayatta taşınan insan bedenini de arş olarak görebiliriz. Bununla beraber insan bedeninde baş Arşı âlaya işaret eder. Böyle olsa da bu tabir ile anlatılmak istenen Arşı istiva eden hazreti Allah olduğundan, çift üzeri gerçekleşen âdemiyet ilişkilerinde dil ve zevk üzeri –yani Sidre ile Tuba tecellisinde- kendini esma tavırlarında izhar edenin hazreti Allah'ın olduğudur.

Anlatılanların haricinde su ile hayat bulundurulmuş görünen mülk âlemi için de erenlerin Allah'ın arşidir dedikleri olmuştur.

***Nedir dillerdeki ilmeyn, nedir ya remz-i Zülkarneyn,
Ne yerdir Mecmau'l-bahreyn haber Hızr u Mûsâ'dan.***

Bu iki mısranın birincisinde ilmeyn olarak kast edilen zahir ve batın bilgi olarak da belirtilen ilmi huzuri (eşyanın tabiatına bağlı olarak hazırdan, duyular doğrultusunda deney ve gözlem ile edinilen bilgi) ve ilmi ledündür (Allah'ın nuru ile kalpte hatır, keşf, ilham ve deneyimler üzeri edinilen bilgi). İnsanda düşündüğünde anlam vereni Allah olduğu içindir ki ilmi huzuri dedikleri eşyanın tabiatı üzerinden dolayımli, ilmi ledün ise anlayışa açık kalpte sezgi ve deneyimler üzeri veya direk nurdan bilgi akışı sebebiyle dolayimsız biçimde edinilendir.

Bununla beraber bilmenin nesnesi üzerine bizi odaklandıran mantık ilmi olan felsefe ve esma tavırlarında Allah'a bizi hüviyetinde tanık kılan, özne odaklı tevhid ilmini de hatırlatmakta yarar vardır.

Tarihsel bir kişilik olmasından daha çok maneviyatta verilen ismi ile beraber kendisi üzerinden anlatılmak istenen evrensel bir gerçeğin arketipal miti olan Zulkârneyn yani çift boynuzlu malik olan ile anlatılmak istenen ise celal ve cemal sıfatları üzeri tanrısallığa karşı dişil ve dünyeviyete doğru esmaları gereği ile sonuçları kale alarak yaptığı işlerinde eril olan, kendinde çelişkilerini eylemleri üzeri aşmış, çift sıfatlarını kendinde sonuçlara bağlı edimleri üzerinden dengelendirerek normalleştirmiş karakterden bahsedilmektedir. Zulkârneyn için maneviyatta "bir ayağı ile dünyada bir ayağı ile de ahirattedir" denilmesinin sebebi de budur. Mısrada asıl önemli olan ise Niyazi'nin çiftler üzeri ifadelerde bulunurken Zulkârneyn mısrası ile çiftlerin ferdiyette sonuçlara göre ereğe bağlı ilkesel edimler ile aşılarak, hakikate kıyasen dişil ve hak ilke üzeri edimler üzerinden de eril olunması gerektiği ima ettiğini belirtmek gerekir.

Zulkârneyn, ereğe bağlı adalet temelli ilkesel edimlerinde karşıtlıkları aşandır. İç dünyasında beliren her türlü çelişkiyi de adalet ve merhamet ilkesine bağlı olarak yaptığı tavırları sonucunda vicdanında sükun bulmuş olarak aşandır. Zulkârneyn'i Zulkârneyn yapanda eyleminde doğru oluşudur. Bu doğruluk sıfatı üzeri de rabbi sıfatı gereği ile de Allah'ın üzerinde tecelli edişidir. Bu sebepten olsa gerek ki hazreti Ali'ye O'nun hakkında sorulduğunda "O yürürken hayvanlar ve bitkiler O'na secde ederdi" demişlerdir. O evrensel değerler üzeri bir iç dünyası olan ve sonuçlar üzerinden gerçekleştirdiği edimlerinde ilmi huzuriye ait bildiklerini kullanan ve kullanırken de edimlerinde değerleri izhar edendir. Bu bağlam da O, asılların secde ettiği Âdem nebi misali, gölgelerin, ilkesellikte yaptığı işler sonucunda secde ettiği. Âdem'e secde sıfatları gereği yapılmıştı, Zulkârneyn'e secde ise edimleri sonucunda yapılmıştı. Âdem sıfatı gereği ile taşındığı hüviyette tevhitte bulunurken, gölgeler vadisine indirilendir, Zulkârneyn ise efâli gereği ile eyleminde tevhitte bulunurken iç dünyasında asıllar göğü olan melekutta yaşayandır.

Kanaatim o dur ki Niyazi bu mısradaki karşıtlar üzeri edindiğimiz ilmi Zulkârneyn gibi aşmamızı işaret etmektedir. Bunu da ilmeyn ve Zulkârneyn işaretleri ile belirtmektedir.

Özellikle belirtmek gerekir ki boynuz başta olanın kullanılışıdır ve erillğe işaret eder. Zulkârneyn'den kasıt karşılaştığı durumlara göre hem sebeplere bağlı ilmi ile iş gören olması hem de sonuçları gözeterek amellerde bulunmasıdır. Bununla beraber Kur'anda belirtilen yaptığı işlerden anlaşılana da o ki ilmi ile amel eden ve ilmine malik bir kişi olması üzeri eril bir karakter olarak Zulkârneyn adı ile anılmış olduğu görülmektedir.

Nefesin yorumladığımız bu mısraların ikincisi olan birleşme veya kavuşma yerinin ve Hızır ile Musa'a üzerinden belirtmek istenen ise Hakk talibi olan kişinin, seyri sefer olan iç seyahatinde kendisine yol gösterecek rehberi olan mürşidi ile buluşması kast edilmektedir. Mürşidimizi bulduğumuz yer mecma-ül bahreyn'dir. Aslında ise Hızır iç dünyasında ereğe bağlı ilkesellikte sonuçlara vakıf muradı ilahinin bilgisine sahip velayette biçim alan ilim deryası –ilmi ledun ile iş gören-, Musa ise iç dünyasında değerlerle bakan dış dünyaya odaklı haklar üzeri sebeplere göre iş gören şeriat bilgisine sahip ilim deryasıydı. Kendilerine misal iki deryanın birleştiği yerde iki deryanın kavuşmasından kast edilen ise kendileridir.

Bu anlam üzeri ikisinin hikayesi doğrultusunda bilmek gereken ise her kişi, fitratı gereği ile anlam bulduğu ilahi esma doğrultusunda edindiği mizaçta hikmeti üzeri yaşar. Bu doğrultuda eğilimleri ve meleke durumları üzeri edindiği ilimde, ilkesi farklı –yani kıblesi farklı- olan bir ilim sahibi ile dostlukta ilimde çiftleşilmesi için Hakk'ı talep edenin kendi ilminden yana sükut etmesi gerekir. Bu gerçek bir kavuşma olur. Böylesi durumda ilimde birleşilen yer kalpte şevk ile akıl aracılığı ile edindiklerimiz doğrultusunda kendiliğimizdir. Bunun dışında görünürde ilim sahiplerinin ilmi farklılıklarında karşılaşmaları birbirlerinin ilimdeki hadlerini görmekten ve hadlerini göstermekten ileri gitmez. Kanaatim o ki bu anlamlandırdığımız mısranın bir üstündeki ilmeyn mısrasında Zulkârneyn ile ilmin nasıl edimlerde tevhit edileceği işaret edilmiştir.

Bununla beraber Hızır ve Musa kıssasından anlaşılması gereken sebeplere odaklı bütün değer yargılarından soyunarak her şey üzerinden esma tavırları ile kendini izhar eden her daim hazırda olan hazreti Allah ile sebeplere ve sonuçlara aşkın iman dolu bir bakışında muhabbetullahta kavuşmaktır. Böyle olursa eğer hazır bulana Hızır gerekmez sözü, hakkı ile zikredilmiş olunur. Ubudiyet ile uluhiyet deryası rububiyet sahilinde muhabbetullah ile buluşurlar. O an kulun Allah'a erme muradı şevk ile kendinde canlanmış olur.

Bu mısra doğrultusunda belirtmek gerekirse; arayışta olan kişinin mürşidi, Rabbinin kendisine uzanan eli olarak hazırda bulduğudur. Bu bağlamda mürşidini iç dünyasına (kalbine – gönülüne-) sevgi denilen rabıta ile alan için, her ne kadar bir yerde kavuşuluyorsa da talibin iç dünyasında ondan edindikleri ile bilinçte kavuşmaları şarttır. Bunun dışında olan birbirlerini bir yerde görmek ise sadece karşılaşmaktır. Sonuç itibarı ile Hızır ve Musa kıssasına

bakıldığında her ikisinin sadece ilim kibleleri gereği ile ilke farklılıkları sebebiyle karşılaştıklarını söylemek yerinde olur.

Her ikisinin kıssasına bakıldığında Hızır her ediminde bir taraftan nasıl Hızır olduğunu, bir taraftan Musa'nın kendisini ve bir taraftan da Musa'nın nasıl Hızır olabileceğinin bilgisini vermektedir.

Kissada geçen çocuk öldürülmesinde Hızır hâl lisanı ile daha önce bir adam öldürmüş Musa'ya, "ben kendimde ki küfür çocuğu olan nefsi emareyi öldürdüm. Sende kendindeki seni Hakk'tan beri kılan bu çocuğu öldür. Böylece Rabbin Allah ile varlığından şüphesiz olarak mümin sıfatıyla tanışsın" demektedir.

Harebe bir duvarı karşılık gözetmeden tamir eden Hızır, Şuayb'ın kızlarına karşılıksız yardım eden Musa'ya, "Ben bendeki Rabbimin mana hazinesini, karşılık gözetmeden sabırla yaptığım hizmetler sonucunda buldum. Kendi iç dünyamı bu âlemde yetim olan akıl ve ruh ile bulduklarımınla inşa ettim. Bu ikisi dünyadan yana Allah'a döndüklerinde, dünyada Allah'tan ve O'nun hak tavırlarından başka dayanakları olmayan yetimlerdir. Sende kendindeki bu melekelerle Rabbine dönerek yetimlerden ol ki ilahiyatta buldukların ve hizmetlerinle iç dünyanı güzellikte biçimlendiresin. Bil ki herkesin ameli boynundadır. Her yaptığının karşılığını kendinde yaşayacağın sonuç olarak bulursun" demektedir.

Müminlerin gemilerine zarar verilmesinde ise Hızır, bir sepette Fravun'un gazabından kurtulan Musa'ya "her ne ki Rabbin olan Allah'tan sana bahşedilmiştir, Hakk huzurunda kendine ilmin, bedeninin ve diğer edindiklerinle enaniyet vermeden -fakrla-, insanlığa hizmet et. Ben Hızır'lığı böyle buldum. Sende hazır ve nazır olan Rabbin olan Allah'ı kendi üzerinde böyle bulacaksın. Bunun dışında yapacağın her amel sonucunda O'nun varlık deryasında O'nu malik ve cebbar olarak bulursun" demektedir.

Bunlarla beraber Hızır'ın Musa'ya verdiği en önemli ders, hiçbir zaman katı bir biçimde itikatte dönen ilimle başka bir ilimin öğrenilemeyecek olunmasıdır. Çünkü ilimde önemli olan kıyaslamadır. Tarafli ve katı bir itikatte ilmimiz doğrultusunda yapacağımız kıyaslarda yeni bilgilere açık olamadan yanlış yargılarda bulunarak yalnızca kendimizi sınırlamış oluruz.

Kanaatim o ki her iki mısradaki ilim öğrenme ve tatbikinde amellerde bulunma Zulkârneyn de olumlu bir örnek olarak işaret edilmişken, Hızır ve Musa'da olumsuz bir örnek olarak işaret edilmiştir. Böyle olsa da her kişi, mizaç ve meşrep farklılıkları sebebiyle yaşamda bulunurken edindikleri ilim üzerinden itikatlarına de bağlı olarak ayrı kiblelere sahip olmaları doğrultusunda çeşitlilikte halk edilmişlerdir. Bu sebepten dolayı hiçbir zaman ilim veya irfan edindiklerimizle ferdiyemiz gereği ile aynı kişiler olamayız. Belki akılda aynı zemin üzerinde buluşarak ilim ve irfandaki farklı zaviyelerden hak olanı görebilme ayrıca ilim veya irfan ile biçimlenen itikatlerimiz doğrultusunda şekillenen yaşam biçimlerimizle birbirimize

hadlerimizi de göstere bilen aynalar olabiliriz. Sonuç itibarı Hızır ve Musa bizlere ne üzeri halk edildiysek hikmetimiz gereği ile kiblemizden şaşmadan yaşamayı da bizlere ders olarak verirler.

Özellikle belirtirsek velayet ile şeriatın ilim düzeyinde birleştiği mertebe Muhammediyettir.

***Ne yerdir merkez-i ednâ nedir tâ halka-i vustâ,
Bilinmez Devr-i Kübrâ haber ver sen bu suğradan***

Bu mısradaki belirtilen aşağıda merkez olan ve halkanın ortası olan âlemi esfelin de denilen gölgeler vadisi olan küreyi arzda, her şeyi kendisi ile anlamlı kılan, her şeyi kendine ürettikleri ile çeviren merkez hükmündeki halifetullah olan insandır. Halkanın ortası ise insandaki göz bebeğidir. Her şeyi bu halkanın ortası olan pencereden seyir etmesi ile aşağının merkezi olarak aşağı âleme insan tanıktır.

Başka bir ifade ile de halkanın ortasından kast edilenin, beden halkasında insan olarak kendimiz olduğudur, anlamını da çıkarabiliriz. Bununla beraber muğlak olan bu misallendirmeden tariklerde ki zikir halkasında ortada duran kiblegah olan mürşidi de anlamak mümkündür.

Üstat, bilinmez devri kübra derken âlemlerde feleklere bağlı olarak gerçekleştirilen değişim ve dönüşümler üzerinden kendini izhar eden Rabb-ül Âlemîni kast etmekte olabilir. Bununla beraber suğradan kasıtlı da insandan haber ver demiş olabilir. Bununla beraber kanaatim o ki böyle zevk sahibi bir üstadın, hazreti Ali'nin "âlemi kübra insandır. Görünen, âlemi süğradır" beyanından habersiz olduğu düşünülemez. Bu bağlamda "el ele enel Hakka" sözü gereği devri kübradan kastın, mürşit ve mürit ilişkisi sonucunda kulun seyri seferinde Hakk'a, mertebe ve makamlarda her varlık merhalesinde tanık olarak O'nunla kendini bulması kast edilmektedir. Üstadın da dediği gibi bu bilinen bir şey değildir. Umumiyet tarafından pek bilinen bir şey değildir demek daha doğrudur.

Üstadın "haber ver sen bu suğradan" derken kastı, kanaatim o ki gölgeler vadisi de diye bileceğimiz aşağıların aşağısı diye Kur'anda zikredilen bu dünyada olanların hikmetinden haber verilmesidir. Üstat kastı itibarı ile de olanların hikmetine vakıf olmamız gerektiğini işaret etmektedir. Bu da hikmet üzeri Allah'a tanık olmaya bizleri taşır.

***Kimindir feyz-ü hem ihyâ ne sırdır hem dem-i İsa,
Nedir Meryem'deki deryâ haber ver dürr-i yektâdan.***

Üstat bu iki mısradaki İsa ve Meryem'i işaret ederek okuyucuyu kast ettiğine doğru yönlendirmekte.

Bu mısralar ile beraber Niyazi, İsa gibi şahsiyetlerin arketipal olarak yaşantılandığının vurgusunda da bulunmaktadır. Başta Âdem ve Havvâ çiftini örneklenirken bu iki mısradan anne ve oğul olarak İsa ve Meryem örneklenmektedir. Havvâ, Âdem'deki hak üzeri belirimin tanıklıkta belirişe taşınmasının zorunlu dışlaşması iken İsa ise Meryem'in saf zihninde gizil olan ve Meryem'in düşüncesinde ilmi ledün olarak beliren ve O'nu hep edilgen kılan içerik olarak kavildeki anlamın dil de dışlaştığında eril olarak doğuşuna işaret eder. Meryem ilmi ledün kaynağıdır, İsa ise O'ndan doğan Hakk'ın kelimesi olarak anlam içeriğini ifadede vermesi itibarı ile doğar doğmaz konuşandır. Bu da İsa'yı Hakk'ın kendisini ifade ettiği dili kılar. Kim ki hak ilkeye bağlı olarak safiyene niyetler üzeri –kendi nefsi emaresi için niyetlerde bulunmadan- hizmettedir. Bununla beraber menfaatlerle kirlenmemiş zihninde rabbi olan Allah'ı kible edinmiş olarak düşüncesinde O'na yönelir, Meryem olarak düşüncesinde doğan anlamlarla İsa'yı kendinde doğurmuş olur. Böylesi biçimde hakikate dair feyizlenme ile Hakk'ın verdiği anlamlarla canlanılır.

Böyle olsa da hakikati hakikatten gafil olanlara ifade etmek, Meryem misali bir insanı dahi korkutur. Bu da hak ve hakikati bildiği hâlde halktan korkan insanın Allah'tan, korkuları sebebiyle şuurunda gafil olması ile bilincinde uzaklaşmasına sebeptir. Böyle olsa da bu durumda dahi dile getirilen hakikat, kendisini ifadesinde gerçekliği yalnızca kendinde olması ile dile getirirken zaman içerisinde **“hak geldi batıl zayı oldu”** ayetinin hükmü gereği hakikati içselleştirmiş ve adanmışlar ile kendisini sonuç itibarı ile inkârcılara galip gelen üstünlükte gösterir. Hakikat ve hak üzeri dile getirilen her anlam ifadede erildir. Kendisine açık düşünceli insanları kendisine dışıl kılar. Böylece İsa'nın hak ve hakikat için ifade ettikleri ile feyizlenen ruhlar zevk ile canlanırlar.

Dürr-i Yektâ'dan kasıt ise kanatım o ki Resullah efendimizdir. Tasavvufta Muhammed Mustafa efendimize Dürr-i Yektâ denildiği bilinen bir durumdur. Cebrail'in Meryem'e uğradığı gibi Muhammed Mustafa efendimize de uğradığı bilinen bir vakıadır. Bu bağlamda Niyazi, mısrasında Meryem'den sonra Dürr-i Yektâ olarak hem iç dünyalarında ki safiyetleri sebebiyle hem de Cebrail ile karşılaşmalarında yaşadıkları olayın benzerliği sebebiyle ortak durumlarına göre Muhammed Mustafa efendimizi kastetmektedir. Böyle olsa da Cebrail beyaz olan nurunun rengi ile inciyi anımsatır. Niyazi'nin de buna vakıf olabilecek keşif ehli olması sebebiyle Dürr-i Yektâ'dan kastı, düşünce melekemizin aslı olan melek olarak halk edilmiş Cebrail'in kendisi dahi olabilir. Bunun haricinde Meryem'den doğan İsa' için dahi dürr-i yektâ misali kullanılmış olunabilir. Kanaatim ise Dürr-i Yektâ'dan kastın Muhammed Mustafa efendimiz olduğudur. O vahyin ilk nüzul edildiği durumda, dürr-i yektânın kendisi de diyebileceğimiz ruh üflenen Meryem'den daha da dışıl olan dürr-i yektâdır dersek hata etmiş olmayız.

Dürr, her ne kadar inci anlamında kullanılsa da uzak kılınmış olarak veya tek kılınmış olarak insanın kendisinde gerçekleşen manevi doğuşa işaret eder. Ruhul Kuddüs olan Cebrail'in Meryem yalnızken O'na Rabbinden ruh üflemesi ve İsa'nın doğuşu hikayesi ile Muhammed

efendimizin Hira ininde yalnızken Cebrail tarafından sıkılarak kendisinde olan Rabbinin nurunun açığa çıkmasını sağlaması ve sonrasında yaşananlar arasındaki benzerlikler dikkate değerdir. Meryem'e ruh üflenmesi ile Muhammed efendimizin sıkılarak Cebrail'in kendinde olandan O'na vermesi ve efendimizde olanın açığa çıkarılması da farklılık gösteren iki durumdur.

Bu iki mısra kendisini eyleminde ve niyetinde hizmeti üzeri Allah'a teslim etmiş ve O'nun nuru ile nurlanmış bir kuldun Allah'ın, -veli kulunun dili olması gereği ile dilde kendisini izhar edişi görülür. Bu biçimde Allah'ın kendisini dilinden izhar ettiği kulu İsa misali olsa da bu kul düşüncesinde Meryem misalidir, düşündüğünde ilmi ledün olarak kendinde bulunduğunu korkusuzca dile getirişinde İsa gibidir. Bu da üstadın "kimdedir" sorusu ile kast ettiğine bir nevi cevaptır.

Meryem'de ki derya, hakikat güneşi olan mana deryası olan İsa'nın kendisidir. Kim ki İsa'yı kendinde buldu düşüncesinde nefsi emmarenin keyfiyetleri ile kirlenmeyen Meryem oldu. Böyle olsa da nefsi emmarenin keyfiyetleri ile kirlenmemiş düşünce âleminde hayal melekesi ile seyir eden Meryem'dir. Meryem'de ki derya, düşüncesinde beliren hayal sultanı deryasıdır. Bu sebepten olsa gerek ki hayalinde canlandırdığını zahirde de bulmaktaydı. İkisine de selam olsun.

Nedir Kur'ânın esrârı, nedir esrârın envârı

Nedir Mehdi'nin etvârı haber ver sırr-ı esrâdan.

Bu iki mısradaki Kur'an-ın esrârından kast edilen "oku" emri ile buyrulan, nefesin anlam akışı doğrultusunda işaret edilen, "insan ile Kur'an ikiz kardeştir" hadisinde beyan edilen, aslına vardığında Allah nuru ile nurlandığında O'nun nuru üzeri ilim edinen ve edindiği ilmi hak ve hakikat üzeri dile getiren Kur'anı natık olan insandır. İnsan, Allah için yaptıkları ile bedeni üzerinden O'nun nuru ile nurlandıkça ruhunda Allah'ı bulan ve bütün insanlığa Kur'anı natık olması ve Allah'ın nurunun kendisinden aşağı âleme latif biçimde salındığı nur kaynağı olan bir durumda bulunur. Böylesi insan Kur'anı natık olan Kur'an mertebesinde, mertebe ve makamları hatmetmiş olarak insanlığa kurtarıcı olan mehdidir. Mehdi yapılan olarak peygamber ahlakı üzeri yaşayan, Rabbi sıfatı gereği ile zamanının ahkâmını belirleyen zamanının ahlakı olarak nur kaynağı olan Mürşidi Kamil odur. O, ahire bağlı olarak ilahi tavırlar üzeri yaşayan, hak ve adalet ilkeleri gereği ile bakarken yargı ve hükümlerde bulunan, zamanının manevi ihtiyacına göre feyizde bulunan mana ve ahlak kutbudur.

Gerçi herkesin mürşidi kamili mehdini yaptığı Mehdi'sidir. Bunu da hususen bildirmek yerinde olur.

***Nedir Mısrî, nedir Ken'ân, selîm kimdir ya kimdir ân,
Haber verdi bunu Kur'an haber ver seb'i kurrâdan."***

Bu iki mısranın birincisinde bu kadar anlatımdan sonra Niyazi, kendisinin söylediklerini yaşayan olarak görülmesi gerektiğinin kastında bulunduğu net bir biçimde ifade etmekte. Bununla beraber Ken'ân da esaretten kurtuluşun yurdu olarak anlam bulmasından olsa gerek ki kurtuluşu ne de veya kimde aramız gerektiği vurgusunu yapmakta. Bu nefes eğer bir münahazara sonucu ile tecelli etti ise eğer kendisindeki velayeti dile getirerek kurtuluşun kendisinde –mürşidi âlem- (nefesin başında ifade edilen) aranması gerektiğini ve kendisinin kurtuluş ili –Ken'ân- olduğunun ifadesini görmekteyiz.

Böyle olsa da bilmemiz gereken o ki insanın vatani Allah'tır. O'nu bulacağı Ken'ân ili ise kulluğu ile hizmette yaşadığı bedenidir. Hizmeti gereği kulluğa eren kalbi selimdir, kalbi ile de mutmainliği bulmuş, Hakk ile yakınlıkta onda **anda** olarak bakan da ruhtur. Böylesi insan da görünen ise O denilen Hakk'ın kendisidir. Burada özellikle belirtmek gerekirse; insan **an** da yaşar fiilleri ve ürettikleri ile zamanda görünendir.

Üstat son mısradaki “haber verdi bunu Kur'an” derken kanaatim o ki Kur'anı natık olarak kendisini kast etmekte. Bununla beraber bunun seb'i kurrâ olarak bilinen Fatiha da dile getirildiğini kastederek Fatiha süresine işaret etmekte. Başka bir ifade ile de kendisini Kur'anı natık oluşunu beyan etmesi ile beraber söylediğinin Fatiha'da doğruluğunun aranması ve dile getirilmesini ifade etmektedir.

Fatiha'da geçen “**nimetine erenler**” beyanı üzeri nefese bakıldığında nimete eren olarak Niyazi'nin Hakk'a erenler zümresinden olarak Fatiha süresi temeli ile Kur'anı yaşantıladığına ve doğru yol üzeri Rabbine erdiğine ifade ettikleri doğrultusunda tanık oluruz. Niyazi bununla beraber Kur'an-ın, nefeste geçen “haber ver” ifadeleri doğrultusunda anlaşılması gerektiği kadar yaşanması gerektiğinin de aklını bize vermektedir.

Özet olarak belirtmek gerekirse; Niyazi'i bu nefesinde, maneviyatta yaşanması gereken bir süreci remiz ile ifade ettikleri üzeri dizgesinde anlamlı kılmaya çalışmış. Bu doğrultu da bu süreci yaşamış bir mürşitte, insanın dil varlığı olarak çifti ile halk edilişi, öğrendiklerini eyleminde evrensel değerler üzeri yaşaması gerektiği, mizaç ayrılıklarının olabileceği buna rağmen insanın Hakka hizmet ilkesi ile adanmışlığı üzeri kendindeki hakikate ermesi gerektiği, bununla beraber hak ve hakikati dile getirmesi ve yaşantıya taşınması gerektiği dile getirilmekte. İsim verilmese de Muhammediyette kemâlat bularak kullukta hizmet ilkesi ile kurtuluşa ermek gerektiğini de Niyazi, kendisi üzerinden anlamlı kılmakta.

Nefeste geçen Âdem, Havvâ, Hızır, Musa, Zulkârneyn, esma ve diğer mevzular hakkında ayetler ve hadisi şeriflere bağlı olarak erenlerin zevki üzeri daha geniş anlatımlarda bulunmak mümkün olsa da konunun anlam bütünlüğünü bozmadan yorum yapmayı uygun gördüm.

